

einde aan de Koude Oorlog. Voor de Koninklijke Landmacht had dit ingrijpende consequenties. In plaats van een groot leger van hoofdzakelijk dienstplichtigen koos de politiek vooreen kleiner, professioneler leger van beroepsmilitairen. Door de afschaffing van de dienstplicht en de afslanking van het beroepsleger zullen ook een aantal kazernes hun poorten moeten sluiten. Aanleiding voor de uitgave van dit boek is het vertrek van de landmacht, in de zomer van 1996, uit Bergen op Zoom.

Weinig steden in Nederland kunnen bogen op een zo oude, diverse en roemrijke militaire geschiedenis als Bergen op Zoom. Door haar strategische ligging zou de stad in de Tachtigjarige Oorlog vooral naamsbekendheid verwerven als 'sleutel tot Holland en Zeeland'. In het eerste deel, waarin R. J. A. van Gils de periode vóór 1795 (7-39) behandelt, krijgt de Tachtigjarige Oorlog een prominente plaats. De stad wist tijdens deze oorlog meerdere Spaanse aanvallen en belegeringen te doorstaan, waarvan vooral het ontzet in 1622 beroemd is geworden in de vaderlandse geschiedenis. Door de aanpassing van de vesting in 1698, volgens een door de grote vestingbouwkundige Menno van Coehoom ontwikkeld vestingbouwsysteem, stond Bergen op Zoom in de achttiende eeuw als een van de sterkste vestingen van Europa bekend. De bijnaam *La Pucelle* ('De Maagd') gaf al aan dat de vesting onneembaar werd geacht. In 1747 wisten Franse troepen echter de vesting in te nemen en werd *La Pucelle* ontmaagd.

In het tweede deel behandelt W. Klinkert de periode 1795-1918 (40-72). Na de bevrijding van de Fransen in 1814 en de onafhankelijkheid van België verloor de vesting haar strategische waarde. In 1869 werd begonnen met de afbraak van de vesting. Bergen op Zoom bleef desondanks een aanzienlijk garnizoen herbergen, en tevens werd de relatie tussen de militairen en de stad in de loop van de negentiende eeuw hechter en diverser van aard. Klinkert weet de lezer een boeiend beeld te schetsen van het garnizoensleven.

Het laatste deel door H. Roozenbeek behandelt de periode na 1918 (73-146). De auteur besteedt uitvoerig aandacht aan de verdediging van de stad in de Tweede Wereldoorlog, mede ondersteund door Franse verkenningseenheden, en de bevrijding door de Canadezen op 30 oktober 1944. Na 1945 verloor Bergen op Zoom definitief zijn betekenis als bewaker van de zuidgrens. De militaire waarde van de stad zou voortaan uit andere dingen blijken. De nadruk kwam eerst te liggen op de opleidingen voor de veldartillerie, en later op de rij-opleidingen. In de zomer van 1996 werd de Rijsschool Bergen op Zoom opgeheven. Met de sluiting van de Cort Heyligerskazerne zal ook de militaire aanwezigheid in Bergen op Zoom tot het verleden van de stad behoren.

De auteurs weten in dit boekje een korte maar boeiende beschrijving te geven van vijf eeuwen Bergse militaire geschiedenis. Niet alleen sluiten de drie delen goed op elkaar aan, zij zijn tevens voorzien van vele interessante illustraties, die de leesbaarheid ten goede komen. Vanzelfsprekend kan een boekje als dit geen uitputtende beschrijvingen geven. Het onderwerp leent zich dan ook goed voor een verdere uitwerking. Spijtig is het daarom te moeten constateren dat het boek slechts een beknopte literatuuropgave heeft en dat een notenapparaat zelfs geheel ontbreekt.

Edwin Maes

J. Ickenroth, *De Rijkspost in Limburg* (Posthistorische Studies XVII; Amstelveen: Nederlandse Vereniging van poststukken- en poststempelverzamelaars, 1995, 155 blz., f 36,-, ISBN 90 71650 11 1; niet in de boekhandel verkrijgbaar, wel bij de uitgeefster (postbus 779, 1180 AT Amstelveen) en de postzegelhandel).

De Rijkspost der Habsburgers, vanaf 1615 als leen in het bezit van de familie Taxis (later Thurn und Taxis), oefende in de zeventiende en achttiende eeuw veel invloed uit op de post-rijen in Limburg. Dit was reden genoeg voor J. Ickenroth om te Regensburg het archief van Thurn undTaxis te bestuderen en van zijn bevindingen daar en aanvullend archief- en literatuur-onderzoek in zijn boek verslag te doen. Het is een met transcripties en afbeeldingen van post-gelateerde stukken verrijkt werk geworden, voorzien van kaartjes, een archieflijst, een literatuurlijst, een notenapparaat, een woordenlijst en persoons- en plaatsnamenregisters. In het voorwoord schrijft Ickenroth: 'Het boek is niet in eerste instantie bedoeld als leesboek, maar eerder als bron van informatie voor degenen die poststukken verzamelen of in het algemeen in posthistorie geïnteresseerd zijn'. Toch laten de eerste zes hoofdstukken zich wegens hun chronologische ordening wel als geschiedverhaal lezen.

Als men anno 1637 in het Spaanse Roermond met een revolutionaire uitbreiding van het stadsbodesysteem begint, komt postmeester Dulcken bij de inrichting van de lijnen naar Brussel en Keulen in aanraking met de Rijkspost van Thurn und Taxis. Hij gaat voor hen werken in het dan te Roermond opgerichte Generaal Rijksgrenskantoor. De bedoeling is een entrepôt te organiseren voor uitwisseling van brieven uit Italië en Zuid-Duitsland op Holland. Dulcken en zijn schoonzoon weten door het afsluiten van vele internationale postverdragen, Roermond tot een belangrijk kantoor te maken in het Rijkspostsysteem, dat eind zeventiende eeuw ondermeer het postverkeer in de Spaanse Nederlanden, Zuid-Duitsland en het transitoverkeer tussen Noord- en Zuid-Europa beheerst, maar tevens vaak de verbindingen tussen de steden onderling heeft veroverd op de stedelijke boden. In de achttiende eeuw komt het kantoor te Roermond in moeilijkheden door het uitbreken van de Spaanse Successie-oorlog, een onbekwame postmeester en achteruitgang van de stad. Het Rijksgrenskantoor wordt uiteindelijk te Maaseik gevestigd. De invloed van de Rijkspost in Limburg blijft overigens tot aan de Franse tijd onverminderd groot. Met hoofdstuk 6, over de Rijkspost in het Staatse Venlo, sluit het chronologische gedeelte van het boek af.

Dan volgen vier hoofdstukken, handelende over en getiteld: 'Het taxeren van brieven', 'Bijzonder brievenvervoer', 'Het personeel' en 'De Midden- en Noordlimburgse kantoren'.

De Rijkspost in Limburg, behalve als bron van informatie, ook bedoeld om in een leemte te voorzien, verschaft de lezer heel wat feitelijkheden. Natuurlijk vindt men er beschrijvingen van postale tekens, en wie wil weten wat er in de zeventiende eeuw in Roermond met de post aan de hand was, krijgt daarvan een duidelijk beeld. Ook wie zich afvraagt welke conflicten er speelden met bijvoorbeeld Keulen, de Amsterdamse kooplieden of de Staatspost, of hoe lang de boden over de trajecten mochten doen, of hoe duur het touw was dat te Stevensweert over de wal hing en waaraan de koerier 's nachts zijn brieven kon bevestigen, die vindt hier een antwoord.

Soms laat het boek echter wat aan duidelijkheid te wensen over. Dit kan aan de formulering en het teveel aan opsomming van de steeds nieuwe contracten en regelingen in het chronologische gedeelte liggen: in die zin is het inderdaad geen leesboek. Ook mis ik uitleg en verwijzing. De woordenlijst mocht langer zijn en men heeft de informatie uit hoofdstuk 7, bijvoorbeeld over verschotten en affrancheringen, bepaald eerder nodig, om de financiële kanten van conflicten en verdragen te begrijpen. Een verwijzing daarnaar of vermelding van de paragrafen in de inhoudsopgave zou handig zijn geweest. De behandeling van de financiële aspecten van de Rijkspost is tevens wat mager: ik ben benieuwd welke geldelijke belangen er bijvoorbeeld met het kantoor te Roermond en de postlijnen op Amsterdam gemoeid waren. De berekeningen daarvan door tijdgenoten zijn jammer genoeg niet verder geëvalueerd (bladzijde 26 en noot 61).

Alles overziende, meen ik, dat Ickenroth interessant materiaal heeft opgedolven uit de archieven van Thum und Taxis en met iets meer zorg voor de lezer helemaal in zijn opzet zou zijn geslaagd. Nu is deze bron van informatie niet altijd even toegankelijk, maar wie erin zoekt, zal vinden en bovendien: sommige post- en archiefstukken zijn werkelijk fraai.

Martha Catania-Peters

D. E. F. Henley, *Nationalism and regionalism in a colonial context. Minahasa in the Dutch East Indies* (Dissertatie Australian national university 1992, Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor taal-, land- en volkenkunde CLXVIII; Leiden: KITLV press, 1996, viii + 186 blz., f45,-, ISBN 90 6718 080 7).

Deze bewerking van een Australische dissertatie is een knappe analyse van de ontwikkeling van de Minahasa vanaf medio zeventiende eeuw tot 1942, waarbij tot slot de ontwikkelingen tussen 1942 en 1960 in enkele bladzijden worden neergezet. De Minahasa behoorde lang tot de 'modelleerling' in de Nederlandse koloniale klas en leek door zijn, in 1946 opgerichte politieke partij Twapro, Twaalfde provincie, tijdens de dekolonisatie 'plus royaliste que la reine'. Henley rekent definitief af met die mythe van Minahasische Nederlands-gezindheid. Daarnaast heeft zijn studie tot doel het anti-koloniale eenheidsdenken in Indonesië dat tot op vandaag het nationalisme-debat beheerst, ter discussie te stellen. Hij vraagt aandacht voor het nationalisme van een regio, dat zich gedeeltelijk zelfs eerder ontwikkelde dan het Indonesische natie-besef.

In die tweeledige opzet is Henley overtuigend geslaagd. En dat in amper 150 bladzijden. Het is vooral te danken aan het theoretisch kader, dat de analyse van begin tot het eind schraagt. Hoewel de auteur zich richt op een regionale beweging, toetst hij de ontwikkeling daarvan aan een door hem op grond van de bestaande nationalisme-theorieën gecreëerde structuur. Deze is geënt op het werk van Gellner, Anderson en Smith, wier ideeën op dit moment als wetenschappelijke paradigmata voor onderzoek naar het nationalisme fungeren. Op grond van hun visies onderscheidt Henley vijf modellen die hij exemplarisch acht voor het ontstaan van naties: het nationalisme als territoriale afbakening; als sociale gemeenschap; als reactie op ongelijkheid; als politieke organisatie en als inschakeling in een grotere eenheid. Aan de hand van deze, hier noodzakelijkerwijs te kort weergegeven modellen geeft hij vervolgens inzicht in het ontstaan van het Minahasisch zelfbesef of nationalisme.

Doet deze vijfledige structuur wellicht wat abstract aan, de uitwerking per hoofdstuk is puntig en duidelijk. De Minahasa was in eerste instantie een koloniale creatie. Het Nederlands bewind legde de verschillende, rivaliserende tribale groepen een niet eerder gekende saamhorigheid op; het creëerde de Minahasa als territoriale eenheid (het eerste model). Invoering van de koffieteeft van overheidswege leidde tot uniformering van de bestuursorganisatie, tot invoering van de geldeconomie en een relatief grote welvaart. Een van de belangrijkste disciplineeringsinstanties was de protestantse zending. Het onderwijs in het Maleis en in de Minahasische geografie, zorgden — naast een inmiddels opgerichte krant — voor de kennis van de Minahasa als een 'perceived' (Henley) of 'imagined community' (de term van Anderson), het tweede model. Afbakening van een Minahasische identiteit werd ook bereikt door besef van ongelijkheid, het derde model. De Minahasa ontwikkelde zich in de negentiende eeuw tot een mestizomaatschappij, waar slechts weinig totoks woonden en 'gelijkgestelde' Minahasers een groot deel van de Europeanen uitmaakten (in 1941 een kwart van de te Menado wonende Europeaan-